

УЧАСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ВРЕГУЛЮВАННІ ПРОБЛЕМИ НАГІРНОГО КАРАБАХУ

У статті з'ясовано причини нагірно-карабаського конфлікту, проаналізовані можливі шляхи його вирішення і визначені можливості та роль Російської Федерації у врегулюванні проблеми Нагірного Карабаху. Автор вважає, що Російська Федерація має усі необхідні важелі – воєнно-політичні, економічні й дипломатичні – для роз'язання нагірно-карабаського конфлікту, що протягом чверті століття є джерелом загрози для регіональної безпеки Кавказу і усього Середнього Сходу.

Ключові слова: *Нагірний Карабах, етнополітичний конфлікт, посередництво, миротворчий процес, регіональна безпека.*

The reasons for the Nagorno-Karabakh conflict are determined in the article, the possible ways of its solving are analyzed as well as the opportunities and the role of Russia in the settlement of Nagorny Karabakh are identified. The author believes that Russia has all necessary tools – military and political, economic and diplomatic - to resolve the Nagorno-Karabakh conflict that for a quarter of a century is a threat to regional security of the Caucasus and around the Middle East.

Keywords: *Nagorno-Karabakh, ethnopolitical conflict, mediation, peace process, regional security.*

В статье определены причины нагорно-карабахского конфликта, проанализированы возможные пути его решения и проанализированы

---

* здобувач кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник – д.і.н., проф. Дорошко М.С.

возможности и роль Российской Федерации в урегулировании проблемы Нагорного Карабаха. Автор считает, что Российская Федерация имеет все необходимые рычаги – военно-политические, экономические и дипломатические - для разрешения нагорно-карабахского конфликта, который в течение четверти века является источником угрозы для региональной безопасности Кавказа и всего Среднего Востока.

***Ключевые слова:** Нагорный Карабах, этнополитический конфликт, посредничество, миротворческий процесс, региональная безопасность.*

З усіх етнополітичних конфліктів на Південному Кавказі найбільше стратегічне і загальнорегіональне значення має нагірно-карабаський. Цей конфлікт - єдиний на території колишнього Радянського Союзу, що його безпосередніми учасниками стали дві незалежні держави – Азербайджан і Вірменія. З часу ескалації конфлікт у Нагірному Карабасі є джерелом зростаючої загрози для регіональної безпеки Кавказу і усього Середнього Сходу. Зростає й геополітичне значення нагірно-карабаської проблеми у зв'язку з відкриттям значних покладів вуглеводнів в Каспійському регіоні та пов'язаних з їх транспортуванням міжнародних проектів будівництва стратегічних транспортних магістралей, безпосередньо наближених до зони конфлікту. В цілому етнополітичний конфлікт у Нагірному Карабасі негативно впливає на перспективи розвитку економіки країн регіону та загальну ситуацію європейської безпеки і стабільності.

Попри те, що вірменсько-азербайджанська суперечка за Нагірний Карабах триває вже понад 100 років, з них останні 20 років - перебуває у стані «холодного протистояння», комплексного політологічного аналізу конфлікту досі не проведено, незважаючи на значну кількість праць з досліджуваної проблеми [2-6].

Не додає наснаги потенційним дослідникам конфлікту й та обставина, що попри зусилля Російської Федерації, інших учасників Мінської групи ОБСЄ, переговори про статус Нагірно-Карабаської Республіки (НКР) до

конкретних результатів досі не привели. Однак, як вважають окремі російські експерти, є передумови, що «проблема може вирішитися з несподіваного боку, як то з входженням «країн-ворогів» в єдиний Євразійський Союз, куди їх активно підштовхує російська сторона» [1]. Чи є підстави для реалізації такого сценарію і чому, попри усі миротворчі зусилля, досі не знайдено прийняттого для усіх сторін конфлікту варіанту врегулювання? Спробуємо відповісти на ці питання у даній статті, мета якої – з'ясувати причини нагірно-карабаського конфлікту, проаналізувати можливі шляхи його вирішення і визначити можливості та роль Російської Федерації у врегулюванні проблеми Нагірного Карабаху.

Щоби зрозуміти причини конфлікту, звернемося до його історії, позаяк і вірменська, і азербайджанська сторони, прагнучи довести свої права на Нагірний Карабах, вдаються до історичних аргументів. Отже, історики стверджують, що територія сучасного Нагірного Карабаху в II ст. до н. е. була приєднана до Великої Вірменії і протягом багатьох століть становила частину провінції Арцах. У другій половині XVIII ст. Нагірний Карабах з переважаючим вірменським населенням увійшов до Карабаського ханства, а в 1813 р. у складі Карабаського ханства за Гюлістанським мирним договором - до Російської імперії. На початку XX ст. Нагірний Карабах двічі (у 1905-1907 і 1918-1920 рр.) ставав ареною кровопролитних вірменсько-азербайджанських зіткнень.

Особливої гостроти вірменсько-азербайджанське протистояння щодо належності Нагірного Карабаху набуло під час першої спроби об'єднання Азербайджану, Вірменії та Грузії у складі Закавказької федерації навесні 1918 р. Федерація, що проіснувала до 26 травня 1918 р., розпалася, головним чином, через вірменсько-азербайджанську суперечку за Карабах, Зангезур і Нахічевань. Після встановлення радянської влади в Закавказзі у 1920-1921 рр. боротьба за Карабах перемістилася з військової у політичну площину. Спочатку більшовицький уряд Росії спонукав Ревком Азербайджану ухвалити в грудні 1920 р. постанову, за якою Карабах, Зангезур і Нахічевань

переходили під вірменський контроль, проте керівник уряду радянського Азербайджану Н. Наріманов відмовився виконувати це рішення. Натомість у березні 1921 р. до тексту “Договору про братерство і дружбу” між Радянською Росією й Туреччиною увійшло положення, за яким Нахічевань і Карабах вже мали перейти під контроль радянського Азербайджану.

Остаточо азербайджансько-вірменське розмежування в межах СРСР закріпив Декрет від 7 липня 1923 р., підписаний в Баку. У серпні 1923 р. адміністративний центр Нагірного Карабаху було перенесено з Шуші до Степанакерта, а в листопаді 1924 р. відбулося офіційне проголошення Нагірно-Карабаської автономної області (НКАО). З часом Нагірний Карабах був відділений від Вірменії Лачинським коридором, що разом із територією НКАО опинився у складі Азербайджанської РСР після розформування у 1936 р. Закавказької Федерації і створення на її базі трьох радянських союзних республік – Азербайджанської, Вірменської і Грузинської.

У наступні роки вірменська еліта неодноразово прагнула спонукати політичне керівництво СРСР передати населений переважно вірменами Нагірний Карабах до складу Вірменської РСР, однак Кремль ігнорував ці звернення. У серпні 1987 р. Академія наук Вірменської РСР направила до Москви петицію з проханням передачі НКАО і Нахічеванської АРСР Вірменській РСР, попри те, що за союзним переписом населення 1979 р. в Нахічевані мешкало 97% азербайджанців. Відсутність відповіді Москви сприяла поширенню в Єревані чуток про неминучу передачу НКАО і Нахічевані Вірменії і поширенню сепаратистських настроїв у Нагірному Карабасі. 11 лютого 1988 р. в НКАО відбулася демонстрація протесту проти культурної і економічної політики офіційного Баку, а 20 лютого Рада народних депутатів НКАО ухвалила резолюцію поставити питання перед Верховними Радами Вірменської РСР, Азербайджанської РСР і СРСР про передачу області зі складу Азербайджану до складу Вірменії.

Цей крок призвів до ескалації конфлікту в Нагірному Карабасі й довкола нього та до початку збройної фази конфронтації. Обидві сторони

розпочали формування бойових загонів, придбання озброєнь і військової техніки. Азербайджан вдався до економічної блокади Нагірного Карабаху. У відповідь на це Верховна Рада Вірменської РСР 1 грудня 1990 р. ухвалила рішення про створення Вірменської Республіки, до складу якої в односторонньому порядку було включено Нагірний Карабах.

У вересні 1991 р. Нагірний Карабах проголосив незалежність – згідно з результатами референдуму, проведеного за законами ще існуючого тоді СРСР, але це рішення не було визнане керівництвом Азербайджану. Слідом за цим почався збройний конфлікт, який тривав до травня 1994 р., коли сторони підписали угоду про перемир'я. Військова поразка, якої зазнав Азербайджан, призвела до втрати ним контролю над Нагірним Карабахом і, частково або повністю, сімома прилеглими до нього районами, що розглядаються вірменськими силами як «зона безпеки» між Нагірно-Карабаською Республікою (НКР) і Вірменією. Відтоді ведуться переговори про мирне врегулювання конфлікту. Азербайджан прагне поновити територіальну цілісність, Вірменія - захищає інтереси Нагірного Карабаху. Крім цих країн у врегулюванні конфлікту беруть участь й інші гравці, основними з яких є Російська Федерація і США. Проте конфлікт досі не врегульований через діаметрально протилежні погляди на вирішення проблеми Нагірного Карабаху і різницю в інтересах міжнародних посередників.

Протягом 1993 р. Рада безпеки ООН прийняла чотири резолюції щодо нагірно-карабаського конфлікту, вимоги яких (за винятком - припинення вогню) досі не виконані. 5 травня 1994 р. за посередництва Росії і Киргизстану під егідою Парламентської Асамблеї СНД у Бішкеку був підписаний Протокол про припинення вогню, який був доповнений угодою від 4 лютого 1995 р. Незважаючи на окремі збройні інциденти, в цілому режим припинення вогню підтримується зусиллями сторін конфлікту без залучення міжнародних миротворчих контингентів.

У грудні 1994 р. у Відні була створена Група планування високого рівня (ГПВР), яка в липні 1995 р. представила чинному Голові ОБСЄ концепцію багатонаціональної миротворчої місії ОБСЄ в Нагірному Карабасі. У серпні 1995 р. було створене Управління особистого представника діючого Голови ОБСЄ в Нагірному Карабасі. На саміті ОБСЄ в Лісабоні (1996 р.) чинний голова виступив із заявою, у якій містяться заклики до збереження територіальної цілісності Вірменії і Азербайджану та визначення правового статусу Нагірного Карабаху шляхом угоди, заснованої на дотриманні принципу права націй на самовизначення. Йшлося про надання Нагірному Карабаху широких автономних повноважень у складі Азербайджану при забезпеченні безпеки населення усього регіону. З цією заявою погодилися всі країни - учасниці ОБСЄ, за винятком Вірменії.

У 1997 р. в результаті інтенсивних консультацій діючий голова ОБСЄ визначив Францію, Росію і США співголовами Мінської конференції з урегулювання проблеми Нагірного Карабаху, роботу якої започатковано у 1992 р. Влітку 1997 р. співголови Мінської групи ОБСЄ запропонували взяти за основу для подальших переговорів пакетний варіант врегулювання конфлікту, яким передбачався відхід нагірно-карабаських збройних сил до територіальних кордонів автономії та повернення Нагірному Карабаху адміністративного статусу 1988 р. Ця пропозиція, до підтримки якої схилився перший президент Вірменії Л. Тер-Петросян, була рішуче відхилена Вірменією і НКР з огляду на відсутність, на їх думку, правових гарантій для етнічних вірменів, які мали б повернутися під юрисдикцію Азербайджану. Радикальні політичні сили НКР, Вірменії та впливової вірменської діаспори розгорнули кампанію жорсткої критики цього варіанту, внаслідок чого перший президент Вірменії Л.Тер-Петросян пішов у відставку, а до влади прийшов экс-президент НКР Роберт Кочарян – активний прихильник відокремлення Нагірного Карабаху від Азербайджану.

Так само категорично Єреван виступив проти запропонованого у 1998 р. «плану Гобла»[†], побудованому на обміні територіями, про що офіційно заявили президент Вірменії Р.Кочарян та керівники всіх парламентських фракцій і груп парламенту Вірменії, вважаючи неприйнятним порушення територіальної цілісності республіки. Відтоді переговорний процес зайшов у глухий кут, оскільки жодна із сторін не бажає йти на будь-які принципові поступки.

Вірменія взяла на себе значний тягар обов'язків щодо надання військової та економічно-фінансової допомоги самопроголошеній НКР. Ігноруючи рішення міжнародних інститутів безпеки, Вірменія, таким чином, опинилася у стані відносної ізоляції від країн регіону, що не сприяє її економічному розвитку та створенню системи регіональної стабільності. Більше того, на невизначені строки загальмовано включення Вірменії в систему світової економіки шляхом її участі в масштабних міжнародних економічних і транспортних проектах.

На поліпшення ситуації не вплинула і певна активізація економічного співробітництва Вірменії з Іраном, щодо якого діють санкції США. Від свого стратегічного партнера – Росії, Вірменія надто віддалена і фактично не має з нею прямих шляхів сполучення. В пошуках виходу з ізоляції Єреван значно розширив спектр дипломатичних контактів, як в рамках двосторонніх відносин з Вашингтоном і Парижем, так і у відносинах з міжнародними європейськими організаціями, насамперед з Європейським Союзом і Радою Європи. У Вірменії розуміють, що досягнення миру відкриє кордони з Туреччиною та Азербайджаном, а це дасть можливість Вірменії взяти участь

[†] В основі «плану Гобла» щодо врегулювання Карабаського конфлікту шляхом обміну територіями лежить ідея встановлення безпосереднього географічного зв'язку між Вірменією і Нагірним Карабахом, з одного боку, і Азербайджаном та Нахічеванню – з іншого. Для США варіант обміну територіями є найбільш прийнятним, оскільки територіальне зближення по лінії Азербайджан-Нахічевань-Туреччина означає ліквідацію сухопутного кордону між Вірменією та Іраном. Баку розглядає перспективу обміну «географічними коридорами» між Вірменією та Азербайджаном (із Нагірним Карабахом і Нахічеванню) як можливість досягти найбільшого успіху. Москва ж підтримує Вірменію, яка прагне до збереження офіційно існуючого державного кордону.

у вигідних транспортно-енергетичних проектах, проте наполягають на своєму.

Влада самопроголошеної НКР фактично ізольована від участі у переговорному процесі, а її інтереси на міжнародній арені представляє уряд Вірменії. При цьому НКР дотримується позиції, згідно з якою угода з врегулювання конфлікту може бути досягнута тільки в рамках загальнорегіональної системи безпеки, до того ж за участю усіх країн регіону. Так, у відповідь на пропозиції президента Азербайджану Г.Алієва щодо підписання Пакту безпеки і співробітництва на Південному Кавказі та його вірменського колеги Р. Кочаряна щодо створення загальнокавказької регіональної системи безпеки, влада НКР заявила про можливість підписання Пакту лише за умови всеосяжної мирної угоди. У Степанакерті вважають неможливим створення системи регіональної безпеки без залучення до неї Нагірного Карабаху та Ірану як складових військово-політичного балансу в регіоні. Зокрема, керівник МЗС НКР заявляв, що НКР ніколи не відмовиться від наявності власних збройних сил з огляду на необхідність захищати власні інтереси в регіоні. Крім того, влада Степанакерта вважає за необхідне значно активізувати відносини з РФ і домогтися участі представників Карабаху у вірменсько-азербайджанських переговорах з мирного врегулювання.

Азербайджан в цілому дотримується позиції збереження територіальної цілісності країни в кордонах 1988 р., але не проти надати Нагірному Карабаху широких прав автономії. Водночас тривала антивірменська політика, яка проводилася офіційним Баку, створила ситуацію, за якою Нагірний Карабах психологічно не готовий на будь-які поступки. Щодо «плану Гобла», то офіційний Баку розглядає перспективу обміну «географічних коридорів» між Вірменією та Азербайджаном (Нагірним Карабахом та Нахічеванню) як можливий варіант врегулювання.

Активну роль у переговорах щодо мирного вирішення нагірно-карабаського конфлікту відіграє Росія. З одного боку вона є стратегічним партнером Вірменії, згідно Договору про дружбу, співробітництво і взаємну

допомогу 1997 р. Крім того, обидві країни, як учасники ОДКБ, є військовими союзниками - у вірменському місті Гюмрі розквартировано близько 20 тис. вояків 4-ї армії РФ. З іншого – Росія активно співпрацює з офіційним Баку в питанні переозброєння Збройних сил Азербайджану, продаючи останньому озброєння і бойову техніку. Така політика Кремля має на меті посилення впливу Росії на Кавказі. Адже Росія має свої особливі інтереси в Транскавказькому регіоні, які полягають у тому, щоб зберегти політичне, економічне та військове домінування в Закавказзі, максимально узгодити зовнішню політику закавказьких держав з інтересами Росії і не допустити посилення в цьому регіоні ролі третіх країн (передусім Туреччини, США та країн Заходу).

Росія намагається підходити до карабаського врегулювання у більш широкому геополітичному контексті, пов'язуючи його із загальними процесами, що відбуваються на Північному Кавказі та в СНД. Так, за оцінками аналітиків російського Інституту Європи, метою Росії є не стільки напрям та маршрут експортних нафтопроводів, скільки сама нафта (конкурентна російській) як незалежне фінансове джерело для Азербайджану, Казахстану і Туркменістану. Саме тому Москва активно підтримувала позицію Вірменії щодо відхилення «плану Гобла», що передбачає обмін територіями, оскільки перехід південної частини Вірменії під юрисдикцію Азербайджану або під контроль міжнародних миротворчих сил остаточно закриває для Росії вихід до регіонів Південного Кавказу та Середнього Сходу.

Для посилення своєї ролі як головного посередника у нагірно-карабаському врегулюванні Росія активно використовує і статус країни-співголови Мінської групи ОБСЄ, і можливість впливати на сторони конфлікту під час тристоронніх зустрічей з президентами Вірменії і Азербайджану, що проводяться під час самітів голів держав СНД. Так, наприклад, 8 жовтня 2009 р. в Кишиневі відбулася п'ята зустріч президентів Вірменії та Азербайджану за участю співголів Мінської групи. Наступного

дня там же, під час саміту голів держав СНД, була проведена тристороння зустріч президентів Азербайджану, Вірменії та Росії, під час якої президент Росії Д.Медведев підтвердив принципові підходи Росії у питанні Нагірного Карабаху, викладені на тристоронній зустрічі президентів Росії, Вірменії і Азербайджану 2 листопада 2008 р. [8]. Їх суть зводиться до наступного: «Росія виступає проти нав'язування учасникам конфлікту будь-яких рецептів ззовні і виходить з того, що головна відповідальність за остаточний вибір повинна лежати на самих азербайджанцях і вірменах; Росія була б готова підтримати такий варіант вирішення проблеми, який влаштує усі залучені сторони, а в разі досягнення компромісної домовленості - виступити гарантом врегулювання; життєздатним буде таке рішення проблеми, яке дозволить повернути стабільність і спокій у Закавказзі, а в постконфліктний період - допоможе зберегти історично сформований там геополітичний баланс сил, й не призведе до перетворення регіону на арену міжнародного політичного і військового суперництва» [4].

Особливо активним на Південному Кавказі Кремль став після успішної військової операції «з примусу до миру» Грузії у серпні 2008 р. в Південній Осетії. Локальна перемога і фактична згода США і ЄС на виконання Росією жандармських функцій на просторі СНД лише зміцнили Кремль у його прагненні стати єдиним миротворцем і гарантом врегулювання конфлікту в Нагірному Карабасі. Яка мета подібних дій Кремля?

По-перше, росіяни не проти увійти до окупованих вірменськими силами семи районів так званої «зони безпеки» як миротворці і гаранти мирного процесу врегулювання, тим самим, посиливши свою військову і політичну присутність на Південному Кавказі. За таких обставин російські війська виступатимуть міжнародним гарантом можливих домовленостей. Про те, що Москва готова стати гарантом виконання мирних домовленостей сторін заявляв ще у 2001 році представник Росії на переговорах з питання Нагірного Карабаху Д.Рогозін [4]. У разі, якщо російські військові, за згодою

сторін конфлікту, увійдуть до буферної зони між Карабахом і Азербайджаном, це означатиме перемогу російської геополітики у Закавказзі.

Російські експерти вважають, що врегулювання карабаського конфлікту за російським сценарієм можливе й у разі реалізації російсько-турецької домовленості про розподіл сфер впливу у карабаському питанні. Її суть полягає у тому, що Анкара впливає на Баку з тим, щоб останній погодився на визначення статусу НКР шляхом проведення нового референдуму у самопроголошеній республіці, натомість Москва має переконати Єреван у необхідності відведення вірменських сил з семи районів [1].

Таким чином, реалізація кремлівського плану передбачає роз'єднання конфліктуючих сторін, початок процесу відведення військ і повернення територій та біженців з трьох сторін. Головне ж - Азербайджан має визнати право Нагірного Карабаху на самовизначення. Проте саме в останньому пункті плану міститься найбільша його вада, адже досі офіційний Баку відкидав принцип самовизначення народу пропонуючи як юридичну підставу для врегулювання конфлікту міжнародно-визнаний принцип територіальної цілісності держави. Щоправда російські апологети плану карабаського врегулювання вважають, що принципова позиція Азербайджану може змінитися у разі вступу останнього до Євразійського союзу. В ньому, як вони вважають, знайдеться місце і «самопроголошеним» республікам на кшталт НКР [1].

В можливість такого варіанту вирішення конфлікту вірить, наприклад, проректор з наукової роботи МДІМВ МЗС РФ, депутат Держдуми другого скликання А.Подберьозкін, який вважає, що «реалізація Євразійського Союзу відкритим шляхом до реального і швидкого врегулювання карабаського конфлікту на взаємоприйнятних для ворогуючих сторін умовах» [1]. А ще він вважає, що Євразійський союз є оптимальним вирішенням всіх міжнаціональних конфліктів і територіальних суперечок на пострадянському просторі, позаяк між країнами Євразійського союзу не буде митних бар'єрів, кордонів, віз,

буде єдиний економічний простір. У такому форматі відпадуть підстави для конфлікту між Азербайджаном і Вірменією [1].

Втім реалії сьогодення, а особливо 20-літня історія переговорного процесу навколо Нагірного Карабаху, не дають підстав для оптимізму. Адже в Баку все настійливіше наголошують на тому, що якщо переговори будуть безрезультатними, то Азербайджан готовий повернути окуповані території військовими заходами. У відповідь на заяви азербайджанського президента його вірменський колега С. Саргсян заявив, що у разі військової агресії з боку Азербайджану, Вірменія визнає незалежність НКР, маючи на увазі на прецедент визнання Росією самопроголошених грузинських республік Абхазії і Південної Осетії. Цього, однак, не сталося, натомість 2 листопада 2008 р. президентами Азербайджану, Вірменії і РФ було підписано декларацію щодо врегулювання Карабаського конфлікту [8].

Про збереження статус-кво навколо проблеми Нагірного Карабаху засвідчили і події 2010 року, коли Вірменія і Росія пролонгували договір про російську військову базу у м. Гюмрі – наявність якої, на думку Єрєвана, є гарантією від азербайджанського вторгнення. Того ж 2010 р. Азербайджан уклав договір про стратегічну співпрацю з Туреччиною, що передбачає військову допомогу Азербайджану у разі війни. У відповідь на це, на саміті ОБСЄ в Астані 2 грудня 2010 р. президент Вірменії заявив, що якщо Азербайджан почне війну, то Вірменії не залишиться нічого іншого, як визнати незалежність Нагірного Карабаху і забезпечити його безпеку [7].

Позаяк переговори знову увійшли в пасивну стадію, учасники конфлікту знову спрямували свої сподівання на вплив зовнішніх чинників, передусім – російський. Росія, що зайняла активну позицію у вірменсько-азербайджанському мирному процесі, намагається таким чином переконати Захід, що Кремль має в своєму розпорядженні достатньо великий потенціал, щоб нав'язати дипломатичне вирішення сторонам, або, принаймні, щоб бути гідним довіри посередником.

Останнім часом Москва досягла помітного успіху у зміцненні зв'язків і з Єреваном, і з Баку, і Захід поступово поступається місцем російському економічному, військовому й політичному просуванню в цьому регіоні, що відбилося і в тексті військового договору 2010 р. Росії з Вірменією, і в зростаючих енергетичних зв'язках Кремля з офіційним Баку. Москва намагається встановити нову рівновагу відносин у трикутнику Вірменія-Росія-Азербайджан, і всі останні дипломатичні кроки Кремля були націлені на підтримку геополітичної рівноваги в цьому понівеченому конфліктом регіоні.

Успішна зовнішня політика Росії в цьому регіоні стала насамперед результатом невдачі інших міжнародних гравців, або, щонайменше, систематичного послаблення їх позицій. Недалекоглядна політика адміністрації Б. Обама серйозно послабила стратегічні цілі США на Південному Кавказі. Нездатність Вашингтона виробити послідовний погляд на те, яким чином цей регіон вписується в більш широку стратегію США, призвела до того, що роль Америки все більшою мірою визначається крізь призму Росії. Відсутність у США конструктивного рішення для врегулювання затяжного конфлікту в Нагірному Карабасі, не тільки виявляє низький рівень американської участі у справах цього вибухонебезпечного регіону, але й ставить під питання здатність США бути активною фігурою у складі Мінської групи ОБСЄ.

Політиці Євросоюзу з вирішення нагірно-карабаського конфлікту теж бракує далекоглядного і принципового підходу. Брюссель практично не задіяний у врегулюванні конфлікту і тому не володіє необхідними інструментами для участі в процесі мирного врегулювання, пропонуючи лише свою допомогу в побудові довіри. Подібна ситуація суттєво обмежує вплив Євросоюзу в цьому регіоні і перешкоджає здатності Брюсселя виробляти конструктивну політику щодо врегулювання «заморожених» конфліктів. Як результат, відсутність загальної та інтегрованої стратегії може

в найближчому майбутньому привести до відходу сил Заходу з Південного Кавказу й втрати позицій на користь Росії.

Отже, йдеться про те, що Росія практично зберігає за собою монополію в процесі мирного врегулювання між Вірменією та Азербайджаном, роль, від якої ОБСЄ фактично відмовилася. Керуючи ходом переговорів, Кремль намагається зміцнити російську «сферу впливу» і привести до дезінтеграції в цьому регіоні євроатлантичних угод про безпеку. Неуспіх місії ОБСЄ в Нагірному Карабасі не тільки підтверджує, що Захід фактично позбавлений можливості впливати на події в південно-кавказькому регіоні, але й демонструє його нездатність вибудувати міжнародну підтримку своїм ініціативам і заходам на відміну від подібних російських ініціатив.

Тим часом активна посередницька місія Москви викликає посилені роздуми з приводу того, чи зацікавлена Росія в остаточному вирішенні нагірно-карабаського конфлікту. Якщо точніше, питання звучить так: чи хоче Росія швидкого вирішення цього конфлікту? «Дуже мало ймовірно, - вважає азербайджанський дослідник професор Елхан Нурієв, - щоб російські мирні переговори привели до ефективного розв'язання кризи в найближчому майбутньому. Щоб утримати цей регіон в орбіті свого впливу, Росії потрібно лише зберігати на Південному Кавказі наявну ситуацію. Це означає, що Росія зацікавлена в одному - у збереженні «керованої нестабільності» в регіоні» [9].

В цілому, вважає Е.Нурієв, «роль Росії у знаходженні остаточного рішення Нагірно-Карабаської кризи надзвичайно істотна. Немає сумнівів у тому, що саме Кремль тримає в своїх руках ключ до вірменсько-азербайджанської проблеми. Росія має можливість покласти край цьому затяжному територіальному конфлікту і допомогти двом націям досягти примирення. Проте Москва, схоже, вичікує моменту, коли на Південному Кавказі створиться нова, політично вигідна ситуація, відповідна стратегічним інтересам Росії. Поки цього не відбудеться, гра буде продовжуватися і кінця їй видно не буде. Західні демократії, безумовно, не зовсім безпорадні в тому,

щоб змінити поведінку Росії на задньому дворі Європи. США і ЄС повинні зрозуміти, що їх готовність йти на жертви не залишиться без наслідків у цьому стратегічно важливому районі. Більш того, якщо західні гравці продовжать свою політику потурання Росії і будуть спокійно спостерігати за тим, як в ході досягнення мирного врегулювання шириться російський економічний, військовий і політичний вплив в Нагірному Карабасі, вони ризикують програшем у великій геополітичній грі» [9].

Підводячи підсумки, зауважимо, що попри понад 20-річні спроби міжнародних акторів знайти прийнятний для усіх сторін конфлікту варіант примирення, реальними важелями впливу володіє Російська Федерація. Її передусім від позиції її керівництва залежать тривалість конфлікту і його наслідки для забезпечення безпеки в регіоні Південного Кавказу.

Список використаних джерел:

1. Александр Южный. О ключевой роли России в урегулировании нагорно-карабахской проблемы / Александр Южный [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cisnews.org/news/5433-o-klyuchevoy-roli-rossii-v-uregulirovanii-nagorno-karabahskoy-problemy.html>)
2. Здравомыслов А.Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве / А.Г. Здравомыслов. - М.: Аспект Пресс, 1999. - 286 с.
3. Золян С. Нагорный Карабах: проблема и конфликт / С.Золян. - М.: Изд-во «Лингва», 2001. - 435 с.
4. Иванов С.М. Нагорно-Карабахский конфликт / С.М.Иванов, В.П.Журавель // Право и безопасность Номер - 4 (33), Декабрь 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dpr.ru/pravo/pravo_29_3.htm
5. Корнелл С. Конфликт в Нагорном Карабахе: динамика и перспективы решения / С.Корнелл [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sakharov-center.ru/azrus/az_016.htm

6. Казимиров В.Н. Мир Карабаху. Посредничество России в урегулировании нагорно-карабахского конфликта / В.Н.Казимиров. - М.: МО, 2009. - 456 с.

7. Масис Маилян, Манвел Саркисян. Императивы пересмотра принципов мирного урегулирования нагорно-карабахского конфликта / Масис Маилян, Манвел Саркисян [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://theanalyticon.com/?p=682&lang=ru>].

8. Президенты Армении, Азербайджана и России подписали декларацию об урегулировании карабахской проблемы. 02.11.2008 – 02.11.2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.president.am/ru/foreign-visits/item/2008/11/02/news-43/>

9. Элхан Нуриев. Нагорный Карабах в тени российского влияния / Элхан Нуриев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inosmi.ru/caucasus/20110713/171978006.html>